Anuari 18

Memòria anual de l'Associació
Cultural Sant Fructuós

O beati martyres, qui meruerunt dignam habitationem in caelis
ad dexteram stantes Christi, benedicentes Deum patrem omnipotentem
et lesum Christum filium eius et Spiritum sanctum, Amen.

(*Passio Fructuosi* VII)

Anuari 18

Memòria anual de l'Associació
Cultural Sant Fructuós

Edita // Associació Cultural Sant Fructuós

Disseny // Andrés González Ramos

Impressió // Impremta Torrell

Direcció de la publicació // Imma Teixell Navarro

Col·laboradors // Hilari Alfaro Bozolongo, Pere Navarro Gómez, Andreu Muñoz Melgar, Andreu Muñoz Virgili, Jesus Oliver-Bonjoch, Míriam Ramon Mas, Inma Rodríguez Moranta, Imma Teixell Navarro

Portada // Foto: Santiago Grimau Ferré

Dipòsit Legal // T-84-2014

Índex

Pàg. 5 **Salutació**
Inma Rodríguez Moranta

Pàg. 7 **Presentació**
Andreu Muñoz Melgar

Pàg. 9 **Memòria d'activitats de l'any 2018**
Míriam Ramon Mas

Pàg. 14 **Un gravat dels sants martirs tarragonins Fructuós, Auguri i Eulogi de Francesc Fusté**
Andreu Muñoz Melgar

Pàg. 16 **Amics de la Catedral de Tarragona cantant a Fructuós**
Hilari Alfaro Bozolongo

Pàg. 17 **Memòria Visual**

Pàg. 28 **Vint-i-u de gener a Tarragona**
Pere Navarro Gómez

Pàg. 30 **La Passió de Sant Fructuós com a eina educativa**
Jesus Oliver-Bonjoch

Pàg. 32 **III Premi Tàrraco a la defensa i promoció del Patrimoni Mundial UNESCO**
Imma Teixell Navarro

Pàg. 34 **El donatisme. La problemàtica de l'apostasia en les primeres comunitats**
Andreu Muñoz Virgili

Pàg. 38 **Llista de socis**

Salutació

Foto: Patronat Municipal de Turisme de Tarragona

Inma Rodríguez Moranta
Presidenta Patronat Municipal de Turisme de Tarragona

És un plaer per mi adreçar-vos aquesta salutació en l'Anuari 2018 de l'Associació Cultural Sant Fructuós. Vull agrair a la junta directiva haver-me atorgat aquest honor, sent aquesta una entitat tarragonina de tanta tradició i amb una nombrosa massa social al darrere, xifrada en prop de 500 socis. La nostra societat occidental beu de la tradició romana i cristiana. I a casa nostra, a Tarragona, es reuneixen ambdues tradicions. La vostra entitat, clar exemple de la diversitat de la societat tarragonina, és un exemple d'aquesta tradició.

Aquest 2018 ha estat un gran any per a la vostra associació, havent rebut a finals del mes de novembre el Premi Tarraco a la defensa i promoció del Patrimoni Mundial UNESCO. Un premi atorgat per l'Ajuntament de Tarragona en reconeixement de la tasca realitzada per l'entitat. Em sumo des d'aquestes línies a aquest reconeixement, que considero ben merescut per totes les accions i activitats que porteu endavant per difondre el llegat paleocristià, ja siguin conferències, exposicions, publicacions, audiovisuals o la tradicional representació de la Passió de Sant Fructuós a l'Amfiteatre. Precisament aquesta darrera és el far de la vostra entitat, amb gairebé 300 persones participant-hi i a les portes de la celebració del 30è aniversari l'any 2020. Vull destacar que totes aquestes activitats que organitzeu tenen en comú l'exigència i el rigor amb que les prepareu, l'amor que hi poseu i la implicació desinteressada de molts tarragonins.

En els tres anys que fa que sóc presidenta del Patronat Municipal de Turisme de Tarragona he tingut la satisfacció de col·laborar amb l'Associació Cultural Sant Fructuós diverses vegades. La darrera oportunitat va ser el passat mes de juliol amb la presentació de la segona edició, ampliada i revisada, del llibre *La Tàrraco dels primers Cristians*, coordinat pel Dr. Andreu Muñoz. Aquest llibre és una autèntica joia per conèixer el patrimoni paleocristià de la nostra ciutat i els orígens de l'Església a Tarragona, que compleix una funció de divulgació històrica i de guia tant per als tarragonins com per aquells que ens visiten.

Un altre projecte que vull destacar és la Ruta dels primers Cristians de Tarraco, impulsada per una taula de treball en la que el Patronat Municipal de Turisme de Tarragona és membre actiu i, al mateix temps, es nodreix d'un valuosíssim contingut acadèmic i pedagògic imprescindible per projectar-nos com "la ciutat que millor explica la seva història", en totes les seves èpoques. Aquesta iniciativa porta els visitants per un itinerari amb vuit parades, seguint les passes dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi. La petjada paleocristiana a la nostra ciutat, tant en l'àmbit arqueològic com en l'artístic, és la més important de tota la Península Ibèrica i és un atractiu cultural i turístic apassionant. La feina que feu en la divulgació d'aquesta tradició és excel·lent i, des del Patronat Municipal de Turisme, ens agrada tenir l'Associació Cultural Sant Fructuós com a companya de viatge en la promoció del llegat paleocristià de la ciutat.

No vull acabar sense agrair novament aquesta oportunitat de dirigir-me a vosaltres des d'aquesta salutació, tot desitjant que la col·laboració entre l'Associació Cultural Sant Fructuós i l'Ajuntament de Tarragona, a través del Patronat Municipal de Turisme, continuï per molts anys més.

Presentació

Foto: Rafael López-Monné

Andreu Muñoz Melgar
President de l'Associació Cultural Sant Fructuós

Estimades i estimats,

Aquesta presentació em resulta particularment emotiva al ser l'última que us adreço com a president de la nostra associació. A ella la he intentat servir durant molt anys amb els meus errors i encerts però amb tota l'estimació. Ho vaig dir en la recollida del premi «Tàrraco», a l'Ajuntament de Tarragona, fa dos mesos, i em reitero: «Després de la meva família l'honor més gran que he tingut a la vida ha estat servir a l'Associació Cultural Sant Fructuós». Us agraeixo de cor tot l'afecte i suport que de vosaltres he rebut durant tots aquests anys.

M'acomiado després d'un any fascinat per la qualitat dels esdeveniments que hem viscut: la representació de *La Passió de Sant Fructuós*, el dia 21 de gener, a l'hora que es va produir el martiri...un somni que teníem des de sempre; la presentació de la segona edició del llibre *La Tàrraco dels primers cristians*, a l'estiu; el viatge a València per descobrir les arrels cristianes d'aquesta bella ciutat i la història del màrtir Vicenç, a la tardor; la nostra participació activa en la VII Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica, celebrada a Tarragona el mes de novembre, amb la representació de *La Nina d'ivori. Història d'un enterrament*, destinada als congressistes...Sens dubte la nostra associació ha tornat a ser clau en la difusió del nostre patrimoni paleocristià i és així que l'any es va cloure amb el reconeixement de la nostra ciutat amb el premi «Tàrraco» que ens va ser lliurat pel nostre soci i alcalde de Tarragona, l'Il·lm. Sr. Josep Fèlix Ballesteros Casanova, el 30 de novembre.

A la nostra entitat la vam fer néixer amb el propòsit de configurar-la com un instrument humà i humanitzador que servís de cadena de transmissió de valors. Des d'un prisma humanístic-cristià totes les nostres accions han anat adreçades a fer conèixer una part del nostre patrimoni, en concret aquell lligat a les nostres arrels cristianes. Això ens ha exigit a tots formació per assumir el nostre paper de transferència i un sentit molt marcat de responsabilitat i sacrifici per fer efectiu aquest projecte. Tanmateix, aquestes exigències ens han estat retornades en vivències positives i emotives i en la nostra dinàmica cooperativa hem trobat una família.

Les nostres representacions, les reconstruccions històriques, les publicacions, les sortides culturals, els intercanvis, les trobades festives, les trobades en la Fe... han estat fruits esponerosos que ens han fet sentir més arrelats als valors humans i espirituals de la nostra terra. No és la primera vegada que cito la cèlebre frase que emmarca la missió del FAI–Fondo Ambiente Italiano que vetlla entre altres espais pel conjunt i entorn de San Fruttuoso di Capodimonte, a Itàlia: «Si difende ciò che si ama e si ama ciò che si

conosce» i és que aquesta també ha estat la nostra filosofia, la mateixa que ha identificat en nosaltres el consistori de Tarragona per concedir per unanimitat el premi «Tàrraco a la defensa del Patrimoni Mundial Unesco». Aquest fet ens honora i ha estat una gran motivació per a la nostra associació. A la vegada esdevé també una exigència per continuar treballant amb rigor i autenticitat al servei de tota la societat. Aquesta mateixa exigència ens du a procedir al canvi generacional en les tasques directives que fa temps anàvem anunciant i que ja arriben finalment.

La renovació de la Presidència i de la Junta té com a objectiu bàsic rellançar una nova etapa de l'entitat per fer-la més forta i garantir el seu futur. Tinc la seguretat que les persones que prendran el relleu mantindran un compromís clar per treballar amb creativitat i efectivitat a fi i efecte de donar respostes de futur als nous reptes que contraurà l'associació. A ells, especialment, els hi ofereixo unes reflexions que els ajudin en la nova etapa que conduiran:

1. Formar part de la Junta o ocupar un càrrec ha de ser sempre des d'un esperit de servei.

2. Les persones són allò més important del nostre projecte i aquestes sempre són imprescindibles. Si falta només una d'aquestes persones una part de l'associació mor i l'entitat mai podrà ser la mateixa. No podem perdre ningú en el nostre camí. Si és ben cert que som una associació en un sentit jurídic, som una comunitat en un sentit essencial.

3. Cal obrar amb les persones de forma amorosa. Saber dir les coses amb sensibilitat i equilibri. Això és, ser sincers sense caure en la insensibilitat; ser sensibles sense defugir de la nostra obligació a corregir.

4. És preferible utilitzar les formes plurals de l'acció que la primera persona singular. L'associació és un bé col·lectiu mai una pertinença personal.

5. Les nostres accions han de ser materialitzades d'acord amb el nostres objectius i pel caràcter plural de l'entitat desvestides de politització. Cal distingir entre valors universals i opcions polítiques. La nostra entitat ha de ser respectuosa amb la definició política de cada membre i només defendre col·lectivament i sense vacil·lacions els postulats ètics de valor universal.

6. Les accions que programem han de ser viscudes i s'han de mesurar bé de tal manera que esdevinguin constructives, que cohesionin i que siguin agradables. Cal prioritzar la qualitat a la quantitat i que mai esdevinguin font de desgast, estrès o insatisfacció.

7. La vertebració de la feina és molt important. Cal que tots sapiguem viure amb responsabilitat i alegria les nostres tasques. Si amb esperit de servei sabem assumir les càrregues que ens pertoquen no sobrecarregarem injustament als altres.

Desitjo molta sort a la nova Presidència i Junta per a les quals estaré a plena disposició per ajudar, des de la base, en tot el que pugui. Sóc feliç de veure com la nostra associació continua el seu camí amb renovades energies.

Només em resta agrair totes les persones que han fet possible aquest nou *Anuari*: a la directora de la revista, Immaculada Teixell Navarro, a la regidora de Turisme de l'Ajuntament de Tarragona que ha realitzat la salutació, Dra. Immaculada Rodríguez Moranta, als articulistes que han intervingut: Míriam Ramon Mas, Hilari Alfaro Bozalongo, Andreu Muñoz Virgili, Dr. Jesús Oliver Bonjoch i Dr. Pere Navarro Gómez i a l'Andrés Gonzalez Ramos que ha realitzat el disseny de l'*Anuari*.

Una forta abraçada a tothom i fins sempre!

Memòria d'activitats de l'any 2018

Míriam Ramon Mas
Secretària ACSF

11 de gener de 2018: Conferència

A les 19.00 h a la sala Àmbit Cultural d'El Corte Inglés de Tarragona, va tenir lloc la conferència *La Passió de Sant Fructuós: un viatge a la Tàrraco del segle III dC* a càrrec d'Andreu Muñoz Melgar president de l'Associació Cultural Sant Fructuós i director del Museu Bíblic Tarraconense.

14 de gener de 2018: Primer assaig general de *La Passió de Sant Fructuós*

S'acosta el dia 21 de gener i s'ultimen els assaigs de *La Passió de Sant Fructuós* a l'amfiteatre de Tarragona. Per primera vegada a la història, la representació es farà el mateix dia, hora i lloc que va passar el martiri dels sants el 21 de gener de l'any 259.

21 de gener de 2018: Diada de Sant Fructuós, Sant Auguri i Sant Eulogi i representació de *La Passió de Sant Fructuós*

La Passió de Sant Fructuós, posada en escena per primera vegada a l'amfiteatre l'any 1990, fa 27 anys, va renovar el seu format. El 21 de gener es va dur a terme una experiència singular no realitzada amb anterioritat, representar el mateix dia de Sant Fructuós a les 11 hores del matí, a l'amfiteatre de Tarragona, fent coincidir el mateix dia dels fets martirials (21 de gener de 259) i a la mateixa hora (l'hora quarta romana). Abans de començar l'espectacle el president de l'ACSF, Sr. Andreu Muñoz, com a representant de la nostra entitat, va retre un sentit homenatge a la figura del Sr. Albert Abelló, traspassat el passat mes de desembre. El Sr. Abelló, va ser president de la Cambra de Comerç de Tarragona i durant l'Any Jubilar va difondre la figura de sant Fructuós amb la iniciativa de l'àlbum de cromos IVBILEVM. A l'acte va ser present la seva esposa i fills. A nivell institucional van assistir a la representació el nostre Sr. Arquebisbe Mons. Jaume Pujol, el Sr. Enric Vendrell director general d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya i la Sra. Begoña Floria consellera de patrimoni de l'Ajuntament de Tarragona. Unes 600 persones van poder gaudir de la música en directe interpretada pel Cor i Orquestra dels Amics de la Catedral de Tarragona i

Fotos: Miquel Sanchís

Fotos: Miquel Sanchís Bernabeu

la interpretació de tots els actors de l'ACSF els quals, amb un vestuari renovat, van tornar a representar la passió dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi. A la tarda es van obrir de manera gratuïta el Museu Bíblic Tarraconense i el Centre Tarraconense El Seminari per les persones que van assistir a la representació.

27 de gener de 2018: Diada de l'ACSF

Als locals de l'ACSF va tenir lloc la XVIIIa Assemblea anual de socis. A continuació es va celebrar l'eucaristia a la parròquia de Sant Pere i Sant Pau Sescelades i seguidament es va assistir al sopar de germanor, al restaurant Les Fonts de Can Sala on es va retre homenatge a la Sra. Marisa Jiménez Buedo, directora del Centre Tarraconense el Seminari. La Sra. Jiménez és una persona que ha treballat activament en la difusió del patrimoni paleocristià de la nostra ciutat i els seus màrtirs i la institució a que representa, sempre ha brindat ajuda i col·laboració a la nostra entitat. Seguidament es va fer un reconeixement a les sòcies que van ajudar en la tasca de confecció dels nous vestuaris que es van utilitzar a la darrera Passió, sense elles no hagués estat possible. Gràcies a les senyores Aurora Cros, Mar Cugat, Carmen Fernández, Dolors Iglesias, Carmen Marco, Rosa Mas, Montse Mas, Encarna Miralles, Margarita Pallejà i Rosa Pérez. Per acabar la nit, es va passar un audiovisual i recull de fotografies de la representació realitzada a l'amfiteatre el passat 21 de gener.

Fotos: Miquel Sanchís Bernabeu

26 de juliol de 2018: Presentació de la segona edició del llibre *La Tàrraco dels primers cristians*

L'Associació Cultural Sant Fructuós i el Museu Bíblic Tarraconense van presentar al Centre Tarraconense El Seminari la segona edició (revisada i ampliada) del llibre *La Tàrraco dels primers cristians/La Tarraco de los primeros cristianos/The Tarraco of the Early cristians*. Aquest llibre és una iniciativa impulsada per l'Associació Cultural Sant Fructuós per donar a conèixer el patrimoni paleocristià del nostre territori i els orígens històrics de l'Església de Tarragona. Fou editat l'any 2014 en trilingüe (català, castellà i anglès) i actualment es troba exhaurit. La nova edició, escrita per Andreu Muñoz Melgar, president de l'ACSF i director del Museu Bíblic Tarraconense, queda ampliada a 168 pàgines i 106 imatges a color entre fotografies i dibuixos reconstructius il·luminats. S'incorporen novetats que s'han produït en aquests darrers anys així com el text de la *Passio Fructuosi* il·lustrat amb les imatges de l'última representació de La Passió de Sant Fructuós. El llibre ha estat patrocinat per la Fundació Privada Mútua Catalana i el Patronat Municipal de Turisme de l'Ajuntament de Tarragona, amb la col·laboració de l'Arquebisbat de Tarragona i les diferents entitats que configuren *La Ruta dels primers cristians de Tàrraco*. És un material de transferència del coneixement pensat per a la formació acadèmica i pel turisme. La presentació va anar a càrrec de la Sra. Marisa Jiménez, directora del Centre Tarraconense El Seminari i del president de l'ACSF Andreu Muñoz i va comptar amb la representació institucional del Sr. Arquebisbe de Tarragona Mons. Jaume Pujol, del Sr. Jordi Agràs, director dels Serveis Territorials de Cultura de la Generalitat de Catalunya, de la Sra. Inmaculada Rodríguez, Consellera de Turisme i Pla estratègic de l'Ajuntament de Tarragona i del Sr. Ramon Marrugat representat de la Fundació Privada Mútua Catalana. A l'acabar va tenir lloc un petit refrigeri per celebrar l'esdeveniment.

27 i 28 d'octubre: Viatge cultural a València

Tal com es va marcar dins els objectius de l'ACSF en la darrera assemblea anual de socis, i per tal de donar continuïtat a les sortides culturals dedicades a conèixer el cristianisme primitiu, es va realitzar una sortida a la ciutat de València els dies 27 i 28 d'octubre. L'arqueòleg Dr. Albert Rivera ens va acollir a l'arribada a la ciutat i a continuació es va fer una visita del Centre Arqueològic de l'Almoina, a la Catedral i al seu entorn. Per acabar la jornada es va assistir a la celebració de l'eucaristia presidida per Mn. Joan Magí a la mateixa Catedral. Diumenge es va visitar

Foto: Francesc Sanahuja Borràs

Foto: Carlos Uriarte Polo

Foto: Carlos Uriarte Polo

Foto: José Luis IbáñezTatay

Foto: Carlos Uriarte Polo

Foto: Francesc Sanahuja Borràs

l'Albufera on es va fer un passeig en barca i es va visitar l'entorn. La jornada va acabar amb un dinar típic valencià. Una seixantena de socis van participar d'aquesta activitat.

23 de novembre: L'enterrament de la Nina d'ivori

Tarragona va acollir el Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic que aquest any estava dedicat a *El cristianisme en l'Antiguitat Tardana. Noves perspectives*. L'organització del Congrés va demanar a l'ACSF que oferís, a tots els participants, la representació de l'enterrament de la Nina d'ivori a la Necròpolis paleocristiana. La reconstrucció va tenir lloc a les 19.30 h amb una assistència de seixanta congressistes els quals van elogiar l'acte.

Foto: Arxiu ACSF

30 de novembre: Entrega del Premi Tàrraco a l'ACSF

L'Ajuntament de Tarragona va comunicar a l'Associació Cultural Sant Fructuós, a través de la Sra. Begoña Floría, Tinent d'alcalde consellera delegada de Cultura, Festes i Patrimoni, la decisió municipal d'atorgar a l'Associació Cultural Sant Fructuós, el diploma de reconeixement per les accions en defensa dels béns materials i immaterials inclosos per la UNESCO a la llista de Patrimoni Mundial. Aquest és un reconeixement que es porta a terme un cop l'any des de fa tres. La decisió d'atorgar el diploma a l'ACSF va ser aprovada, per unanimitat, per part de de tots els grups municipals. El lliurament es va dur a terme a les 19.00 h al saló de plens de l'Ajuntament de Tarragona

Foto: Ajuntament de Tarragona

Foto: Ajuntament de Tarragona

on el nostre president Sr. Andreu Muñoz, va recollir el diploma de mans del Sr. Josep Fèlix Ballesteros, Alcalde de Tarragona. A l'acte també hi van assistir el Sr. Arquebisbe Mons. Jaume Pujol i la Sra. Begoña Floría, Tinent d'alcalde consellera delegada de Cultura, Festes i Patrimoni, així com representants dels grups municipals de Ciutadans i Esquerra Republicana de Catalunya. La cloenda de l'acte va anar a càrrec dels membres de l'Escola de Lletres, Sra. Maria Roig i Sr. Adrià Targa, els quals van fer lectura del text *Fructuós i els primitius cristians*. Seguidament tots els socis que van voler, van assistir al Museu Bíblic Tarraconense a celebrar-ho amb una copa de cava i un pica-pica.

Durant tot l'any: S'han fet diverses reunions de Junta Directiva de l'ACSF.

Per tancar aquesta memòria d'activitats voldríem tenir un record per les persones que la nostra entitat ha homenatjat en les diferents diades de l'ACSF. Són noms que han quedat sepultats en els anuaris d'aquests últims anys i creiem oportú publicar el llistat on quedi constància. A continuació es relacionen els anys i persones a les que s'ha fet un reconeixement:

-2003: Mn. Salvador Ramon Vinyes.
Àngel Serres Timoneda (18 de setembre dedicació del llibre de La Petita Passió).
-2004: *Schola Cantorum* i Orquestra dels Amics de la Catedral. Va recollir el premi Mn. Miquel Barbarà Anglès com a representant de l'entitat.
-2005: Mn. Miquel Barbarà Anglès i Pare Vasile Baltaretu.
-2006: Lluís M. Moncunill Cirac.
-2007: Mn. Francesc Gallart Magarolas.
-2008: Mn. Joan Magí Ferré.
-2009: Infants integrants de *La Petita Passió de Sant Fructuós* i la seva directora Maite Muñoz Melgar.
-2010: Mons. Jaume Pujol Balcells.
-2011: P. Matteo Sanavio.
-2012: José Vargas Travé.
-2013: Sor Magdalena Ribera Albiol.
-2014: Mn. Joaquim Claver.
-2015: Antoni Coll Gilabert.
-2016: Mn. Miquel Castillejo Brull.
-2017: Andrés González Ramos.
-2018: Marisa Jiménez Buedo.

Un gravat dels sants martirs tarragonins Fructuós, Auguri i Eulogi de Francesc Fusté

Andreu Muñoz Melgar
Director Museu Bíblic Tarraconense

L'historiador Antoni de Bofarull i de Brocà (Reus, 4 de novembre de 1821 - Barcelona, 12 de febrer de 1892) va escriure la *Historia crítica (civil y eclesiastica) de Cataluña* en 9 volums i fou publicada entre 1876 i 1878 a Barcelona[1]. En el seu primer volum, dedicat a l'època antiga tracta, entre altres temes, dels orígens del cristianisme i fa referència a la importància històrica dels màrtirs de Tarragona, concretament a la pàgina 17. El llibre il·lustrat amb una sèrie de gravats dedica un d'aquests, al martiri del bisbe Fructuós i dels seus diaques Auguri i Eulogi, en una làmina entre les pàgines 124 i 125.

Es tracta d'un gravat en blanc i negre que representa el moment del martiri dels sants de Tarragona a l'amfiteatre el 21 de gener de l'any 259. Porta per títol: «Martirio de San Fructuoso en Tarragona». Dalt la pira martirial –que ja ha estat encesa per tres botxins– el bisbe Fructuós aixeca la mà al cel amb els dits estesos en actitud d'un orant victoriós tot consolant als seus diaques amb gest de seguretat i reafirmació en la Fe. Abraça a un dels seus diaques i deixa a l'altre que l'abraoni la cintura. Un grup d'*honestiores* (nobles) asseguts als primers seients de la grada (*ima cavea*) contemplen l'acció.

L'autor del gravat és Francesc Fusté Iglesias[2]. Va néixer a Barcelona l'any 1850. La seva prematura mort als 34 anys d'edat li estroncà una carrera que podria haver estat brillant. Va participar en les exposicions universals de 1872 i 1873. Va col·laborar en obres com Poesies catalanes de Francesc Soler «Serafí Pitarra» (1857), *Historia de la prostitución* de Pedro Dufour (1876-1877), *Los amantes de Teruel* de Manuel Fernández y González (1877-1878) o *México a través de los siglos* (1883-1890) dirigida pel general Vicente Riva Palacio. També va col·laborar en revistes il·lustrades de l'època. És especialment remarcable la seva vinculació a l'obra d'Apel·les Mestres, el qual sentí una gran admiració per Fusté.

El gravat participa de la precisió i claredat pròpia de les seves obres i d'un esperit profundament narratiu. La composició és simètrica. Les figures dels tres màrtirs i dels tres botxins s'estructuren a partir de dos triangles equilàters contraposats de distinta mida i un triangle isòsceles.

El seu estil s'emmarca dins una concepció de realisme historicista que porta a l'autor a investigar en els detalls històrics per incidir en la narració com si d'un documental es tractés. Ha estat encertat en la manera de representar l'arquitectura, el vestuari i la ubicació concreta dels personatges. Tanmateix s'ha pres la llicència de no ubicar pals als màrtirs ni lligar-los a aquests, possiblement per conferir una imatge més triomfal i transcendent. Així, la pira actua més com un pedestal estatuari que com un patíbul.

Certament ens trobem davant un dels gravats més bells dins el repertori iconogràfic dedicat als màrtirs de Tàrraco.

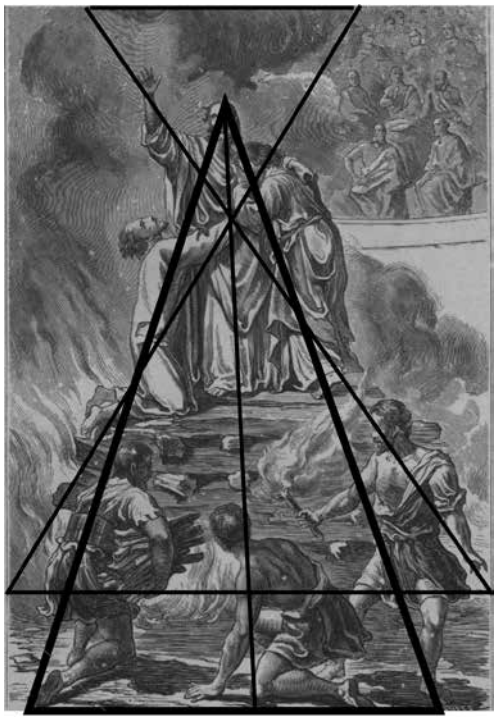

[1] Antoni Bofarull i Brocà, *Historia crítica (civil y eclesiastica) de Cataluña*, Tom I, Juan Aleu y Fugarull editor, Barcelona 1876. Agraeixo al meu amic, Sr. Josep M. Brull Alabart, el préstec d'aquest llibre de la seva esplèndida biblioteca per poder realitzar l'estudi.

[1] La informació obtinguda d'aquest autor ha estat extreta de: Francesc Fontbona, L*a xilografia a Catalunya entre 1830 i 1923*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona 1992, pp. 181; 208-212.

Martirio de San Fructuoso en Tarragona.

Amics de la Catedral de Tarragona cantant a Fructuós

Hilari Alfaro Bozolongo
President dels Amics de la Catedral de Tarragona

Voldria començar aquesta col·laboració donant les gràcies a l'Associació Cultural Sant Fructuós per l'oportunitat que ens ofereix de donar a conèixer, des de la publicació del vostre anuari, els trets més rellevants de las activitats dels Amics de la Catedral de Tarragona.

Els Amics tenim, com a principis fundacionals, animar les celebracions religioses per fer més solemne la litúrgia a la Catedral i, per altra banda, fer una aportació cultural a la ciutat donant a conèixer la música litúrgica dels compositors mestres de capella de la Catedral. També procurem fer-nos visibles a l'Església tarragonina i arreu, col·laborant amb projectes culturals o religiosos. Experiències, com la de posar la banda sonora musical a la representació de la Passió de Sant Fructuós a l'amfiteatre, la intervenció a l'obertura i clausura del Concili Provincial Tarraconense o de l'any jubilar de Sant Fructuós, la consagració de la Basílica de la Sagrada Família a Barcelona i d'altres actuacions que romandran a la nostra memòria per sempre.

Aquest any 2018 fa 30 anys que va començar el camí de la nostra Coral amb el cant "Junts Caminem", aquesta fou la primera peça del nostre repertori i —després de tant de temps— continuem caminant amb el mateix entusiasme d'aquella diada de Santa Tecla de l'any 1988.

El 14 de desembre celebràrem, amb molt de goig, la clausura d'aquest 30è aniversari de la Coral interpretant l'obra de Mn. Francesc Tapies, el *Pontifical de Flames*, amb la qual es va posar música a una versió poètica del martiri de Sant Fructuós feta per Mn. Miquel Melendres. En aquesta celebració, hem volgut que hi participin les entitats més rellevants de la música de Tarragona, per tal que fos una veritable commemoració de ciutat.

D´aquesta manera, tornarem a estrènyer els llaços d'ambdues associacions tot recordant els nostres protomàrtirs tarragonins evocant la lletra del *Pontifical de Flames*, suara esmentat:

Pugeu, pugeu a la suprema altura
pels esglaons d´aquests carbons ardents,
Màrtirs de Crist, pares de la ventura
d´una ciutat oberta als quatre vents.
Com el cel aclariu-nos les ninetes
que les reguin ben bé les llums de dalt.
Tarragona s´aixeca de puntetes
per fer-vos peanya triomfal.

Foto: Amics de la Catedral de Tarragona

Memòria visual
La Passió de Sant Fructuós
21 de gener de 2018

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Santiago Grimau Ferré

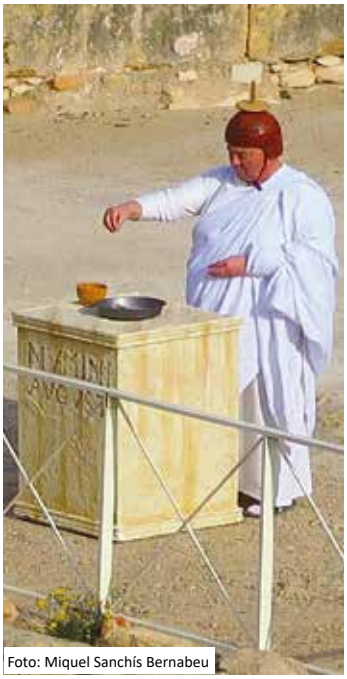

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Vint-i-u de gener a Tarragona

Pere Navarro Gómez

Si no hagués estat per l'Associació Cultural Sant Fructuós, de ben segur que qui escriu aquestes paraules mai no hauria retingut a la seva memòria la data del vint-i-u de gener. En alguna altra ocasió ja vaig escriure que, tal com l'apòstol Andreu va portar el seu germà Pere a conèixer i estimar Jesucrist, l'Andreu Muñoz em va agafar de la mà per introduir-me en la coneixença i estimació dels màrtirs tarragonins, Fructuós, bisbe, i Auguri i Eulogi, els seus diaques.

El projecte de *La Passió de Sant Fructuós* m'ha permès aprofundir en les arrels cristianes de Tarragona i, de retruc, nodrir-me de la saba que alimenta els membres de l'Església tarragonina, hereus de la fe regada amb la sang dels nostres màrtirs. Des de 1990, la *Passio Fructuosi* ha tingut el goig de ser representada a l'amfiteatre romà de Tarragona, el lloc original on es va produir el martiri, el vint-i-u de gener de l'any 259. Però mai, fins aquest any passat, 2018, no havia estat escenificada el mateix dia, vint-i-u de gener, i a la mateixa hora, les 10 del dematí, hora en què es van produir aquests fets luctuosos.

En aquesta mateixa hora, les 10 del dematí, vaig tindre el goig i el privilegi de proclamar, des de la mateixa arena del nostre amfiteatre, l'obertura de la representació de la *Passio Fructuosi* cantant:

Vint-i-u de gener,
a Tarragona,
la memòria roent d'una triple foguera
en honor de l'augusta Trinitat,
el bisbe Fructuós, amb Auguri i Eulogi –els seus diaques–,
pontificà per darrer cop, sobre un altar de brases,
revestit de tres enceses púrpures:
de sang, de flames i d'amor.
L'espessa boira de disset centúries no ha pogut apagar
tan sagrades fulgències.

«Què n'és de bonica Tàrraco a primera hora del matí», són les paraules que Andreu Muñoz posa en boca de Fructuós, en el text de l'obra que es representa a l'arena de l'amfiteatre. I, efectivament, el dematí del vint-i-u de gener de 2018 va ser especialment complaent, en aquella Tarragona que, passades disset centúries, tornava a commemorar el martiri dels seus confessors en el mateix espai sagrat on es va produir. Encara es podia percebre l'escalfor de l'amor que desprenien aquelles flames.

La intensitat amb què vaig viure aquell moment només la podia comparar amb la que havia experimentat el primer any que vaig rebre l'encàrrec de fer-me càrrec de la gestió artística de la Passió, aquell ja llunyà any 2000, en veure l'encesa del foc que havia de consumir el cos dels nostres màrtirs.

El temps passa, i no de bades. I amb el temps vas aprenent a veure i a valorar des de diferents perspectives totes aquelles activitats que has dut a terme durant la teva vida. Només amb experiències com les viscudes a l'amfiteatre tarragoní, et capaciten per comprendre que el lliurament personal, fins i tot el que et duu a la mort, cobra sentit veient com Fructuós, Auguri i Eulogi són conseqüents amb les seves conviccions fins als darrers moments. És en aquestes circumstàncies quan cobren plena vigència les paraules de Pau en el capítol 15 de la primera carta als corintis:

> *Quan aquest cos corruptible s'haurà revestit d'allò que és incorruptible i aquest cos mortal s'haurà revestit d'immortalitat, llavors es complirà allò que diu l'Escriptura: La victòria ha engolit la mort. Oh mort, on és la teva victòria? On és ara, oh mort, el teu fibló?*

És una gran responsabilitat la que tenim els membres de l'Associació Cultural Sant Fructuós: la de procurar que l'espessa boira de disset centúries no apagui les sagrades fulgències dels nostres sants màrtirs. Que per molts anys la puguem exercir.

Foto: Santiago Grimau Ferré

Foto: Santiago Grimau Ferré

La Passió de Sant Fructuós com a eina educativa

Jesus Oliver-Bonjoch
Professor de la Universitat Ramon Llull

El passat 21 de gener, vaig tenir l'oportunitat -per fi- d'assistir a la representació de la *Passio Fructuosi,* en un diumenge assolellat que vaig aprofitar per a visitar el Museu Bíblic, que tampoc coneixia. En tornar a casa, vaig compartir a les xarxes socials algunes fotografies, acompanyades d'un breu comentari sobre l'admirable tasca cultural que realitzeu. Després de tants anys dedicat a la docència, els llocs que visito, els textos que llegeixo i els esdeveniments culturals als quals assisteixo, així com la major part de les fotografies que prenc, tot plegat ho veig en clau educativa. Així també vaig contemplar i valorar la vostra recreació històrica dels esdeveniments que recullen les actes martirials del bisbe Fructuós i els diaques Auguri i Eulogi. Tot i haver preservat la memòria dels sants màrtirs tarragonins, i haver fonamentat llur culte, aquest text s'havia acabat convertint en una font privilegiada pels erudits i els estudiosos de la història del cristianisme, però ara té dimensió teatral gràcies a vosaltres. Haveu convertit un document històric en un esdeveniment cultural i, per tant, educatiu.

L'estiu de 2014, vaig assistir a tres recreacions històriques de l'antiguitat romana. La primera a Empúries, on l'equip professional de *Drakonia* va recrear una lluita de gladiadors i una cursa de quadrigues digna de Ben-Hur. Les següents varen tenir lloc a Ljubljana, dins del programa cultural organitzat per commemorar el bimil·lenari d'Emona (la Ljubljana romana), que coincidia amb el de la mort d'August. En una plaça cèntrica de la capital eslovena, un grup amateur vingut d'Itàlia va muntar un campament i va escenificar part del ritual de fundació d'una ciutat romana, en un moment del qual va participar l'alcalde de Ljubljana, connectant de forma simbòlica el present amb el passat de la seva ciutat. Això no obstant, el més semblant al què fa la vostra associació va ser la representació de l'obra teatral Els Bessons de Plaute. Un grup d'actors de la companyia eslovena *Hiša otrok in umetnosti* va escenificar aquesta comèdia romana en diversos punts d'un itinerari pels carrers de Ljubljana, tot passant per les muralles de l'antiga Emona, que va concloure al recinte arqueològic que protegeix les ruïnes d'una *domus*, on es va representar la darrera part. Durant aquells instants, els actors no només varen donar vida als personatges de Plaute sinó que, gràcies a la màgia del teatre, també varen tornar a donar sentit a aquells murs escapçats i descrostats, en ajudar-nos als espectadors a veure, en la nostra imaginació, la casa a la qual havien donat forma setze segles enrere.

Representar la *Passio Fructuosi* en l'escenari d'un teatre o d'un centre cultural no hauria estat el mateix. En fer reviure aquests personatges històrics en el mateix espai on va tenir lloc el dramàtic desenllaç d'aquells esdeveniments, no només vàreu recuperar durant aquells instants la funció de l'antic amfiteatre, quan les seves grades descrostades varen acollir els espectadors, sinó que ens vàreu ajudar a copsar el sentit profund de les edificacions cristianes aixecades a l'arena. Endemés, el discurs introductori del Dr. Andreu Muñoz Melgar, explicant tant el sentit de la *Passio Fructuosi* com l'evolució de l'espai arqueològic de l'amfiteatre, és un element clau i imprescindible per tal de reforçar la dimensió educativa de la recreació històrica.

Celebro que el vostre projecte no s'hagi aturat en la *Passio Fructuosi*, i que ja hàgiu endegat altres recreacions històriques que, tal com expliqueu al vostre web, tenen com a objectiu la "sensibilització envers el Patrimoni històric".

Passio Fructuosi: *Peristephanon*
(Foto: Jesus Oliver-Bonjoch)

Passio Fructuosi: cap al martiri
(Foto: Jesus Oliver-Bonjoch).

Passio Fructuosi: el martiri
(Foto: Jesus Oliver-Bonjoch).

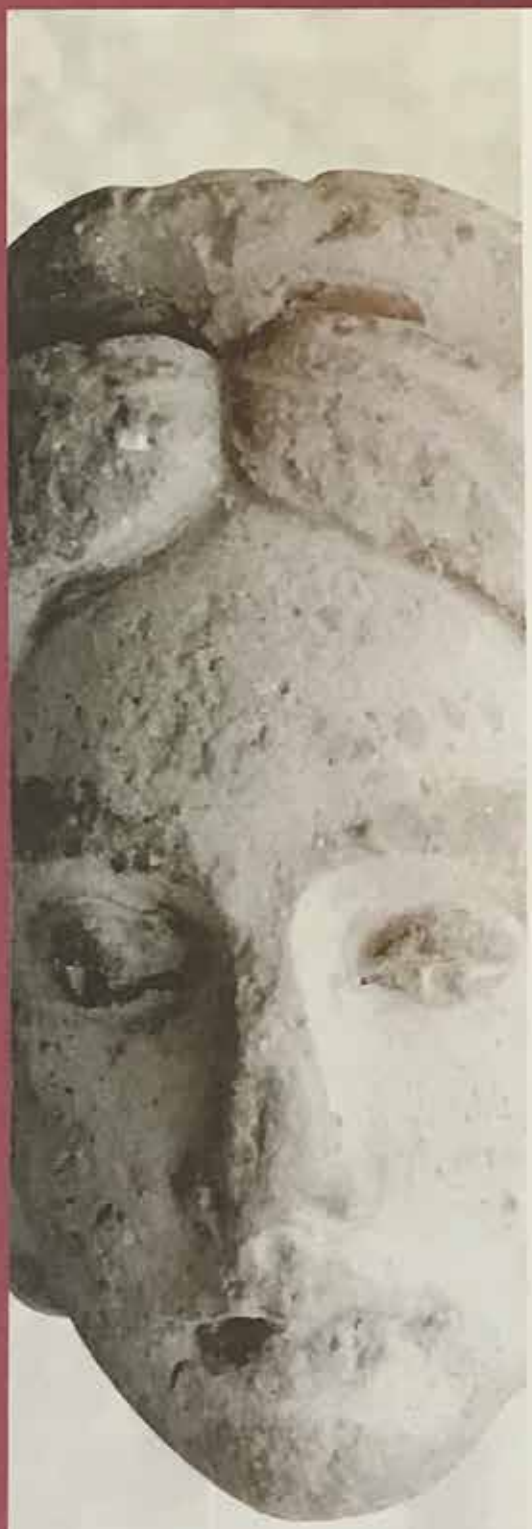

AJUNTAMENT DE TARRAGONA

PREMI TÀRRACO

A LA DEFENSA I PROMOCIÓ DEL PATRIMONI MUNDIAL UNESCO

atorgat per

l'**AJUNTAMENT DE TARRAGONA**

a

L'ASSOCIACIÓ CULTURAL SANT FRUCTUÓS

per la seva activitat cultural i divulgativa amb l'objectiu de fer comprendre millor les arrels cristianes de l'Església tarraconense, el patrimoni arqueològic paleocristià de Tàrraco i la història del nostre país.

Tarragona, 30 de novembre de 2018

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization · Tarragona Patrimoni Mundial World Heritage Centre

Josep Fèlix Ballesteros Casanova
Alcalde de Tarragona

Joan Anton Font Monclús
Secretari general

III Premi Tàrraco a la defensa i promoció del Patrimoni Mundial UNESCO

Imma Teixell Navarro

Arqueòloga

El passat 30 de novembre de 2018 l'Associació Cultural Sant Fructuós va rebre el III Premi Tàrraco com a reconeixement als seus mèrits en favor de la conservació, la preservació i la difusió del Patrimoni Mundial UNESCO de la ciutat de Tarragona.

L'Ajuntament de Tarragona, amb la unanimitat de tots els grups municipals, va decidir honrar a la nostra entitat en aquesta tercera edició del premi dins de les *Jornades del Patrimoni Mundial* de celebració dels divuit anys de la declaració del conjunt arqueològic de Tàrraco com a Patrimoni Mundial de la humanitat. Així, la nostra associació s'afegeix al Camp d'Aprenentatge de Tarragona i a la Fundació Privada Mútua Catalana, que van rebre el reconeixement en la primera i segona edició respectivament.

En aquesta tercera edició s'ha volgut reconèixer la tasca socialitzadora i cultural envers el patrimoni paleocristià que, ja fa dècades, la nostra entitat exerceix dia a dia, pas a pas, d'una manera cautelosa, gairebé sempre silenciosa, però ferma, constant i amb un rotund treball on es combina el rigor històric amb la socialització del nostre patrimoni paleocristià.

El treball ha estat titànic (i ho segueix sent...) ja que la figura de Fructuós es mantenia en una òrbita erudita totalment allunyada de la ciutadania, circumstància que per a molts dificultava reconèixer el Sant com a patró de la ciutat i, molt menys, identificar-lo com a una de les figures claus i de més importància de la història tarragonina i, com no, de la història dels primers cristians d'Hispània i, evidentment, també de l'Imperi romà.

És evident que el treball de l'Associació ha ajudat a retornar a Fructuós al lloc que li pertocava. Però el retorn ha anat més enllà del reconeixement d'uns fets històrics, ja que aquest s'ha revestit d'una tasca de servei envers a les persones. El nostre patrimoni paleocristià, tan poc reconegut en els circuits turístics i, a vegades, menyspreat per entendre'l exclusivament com a religiós i destinat a persones de fe cristiana, és la clau per fer intel·ligible i per transmetre els valors humans de sant Fructuós i dels seus diaques Auguri i Eulogi. I sí, també, des de la fe cristiana, des dels valors universals de fraternitat i de comunitat, des del treball en equip, des de la comunió d'un grup de persones que creuen que el patrimoni és cultura, des de l'elecció lliure de com viure aquest patrimoni..., hem intentat (i seguim fent-ho!), difondre les nostres arrels paleocristianes.

No vull deixar de recordar la importància de la reconstrucció històrica dins de l'Associació. No és l'únic objectiu, però la seva força com a recurs socialitzador, m'imposa fer-ne una menció. Cal fer una mirada enrere, a la llunyania, que no en l'oblit, on s'albiren aquells primers anys on la reconstrucció històrica era una excepcionalitat en la nostra ciutat. És de justícia reconèixer que aquell grup de joves de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau van posar una de les primeres pedres en allò que avui en dia és tan nostre i ens fa diferents respecte a altres ciutats i indrets amb potencial patrimonial. Aquells joves es van atrevir a donar vida a un monument, van ser agosarats en revestir-lo d'emocions i de discurs històric i van fer parlar les "pedres" de l'amfiteatre, i, sense vacil·lacions, van evidenciar que en l'amfiteatre romà de Tarragona s'hi alça, en la seva arena, una església visigòtica, conjunt que el fa únic i especial i que aquí, hi recau la seva força com a recurs patrimonial.

Felicitats a tots per a aquest premi, un reconeixement de la ciutat de Tarragona que ens ha de motivar, encara més, per a continuar treballant i gaudint de la nostra tasca. Fem nostres les paraules del diploma i seguim divulgant "amb l'objectiu de fer comprendre millor les arrels cristianes de l'Església tarraconense, el patrimoni arqueològic paleocristià de Tàrraco i la història del nostre país".

El donatisme. La problemàtica de l'apostasia en les primeres comunitats

Andreu Muñoz Virgili

La *Passio Fructuosi* és un testimoni de primera mà que mostra com es desenvolupaven els processos judicials i de com Roma els respectava fins i tot en èpoques d'intenses persecucions. És conegut per tots com va esdevenir el procés del bisbe Fructuós i els seus diaques. Com ells, molts d'altres van ser condemnats a mort, torturats, exiliats o desamortitzats pel fet de negar-se a adorar a la deïtat pagana. D'altra banda, hi va haver un nombre significatiu de cristians que van abjurar de la seva fe davant les autoritats. Quan ho feien, l'estat expedia un document anomenat *libellus*. Amb aquesta mena de salconduit l'acusat quedava lliure de tota acusació i podia seguir amb normalitat la seva vida pública.

Però quin havia de ser l'encaix del cristià en la comunitat després d'apostatar? Se l'havia de perdonar o havia de ser expulsat? En el cas que fossin clergues, podien continuar exercint el seu ministeri? Realment una renúncia sota coacció podia ser recriminada? Aquestes mateixes preguntes també se les van plantejar els primers cristians i van ser objecte d'intensos debats que van arribar a fer perillar la unitat de l'Església i també la del mateix Imperi.

A partir dels edictes dels emperadors Deci (250), Valerià (257) i Dioclecià (303), les persecucions s'intensificaren i afectaren a un teixit social més ampli. Aquesta situació va portar a molts cristians renunciar de la seva fe davant les autoritats per tal de salvaguardar la seva integritat física, les seves propietats o el seu *cursus honorum*. L'augment dels *lapsi* i *traditores*, va portar als grans intel·lectuals cristians a exhortar a les comunitats a una resistència pacífica davant les pressions de l'estat anteposant la fe a la por al martiri.

Autors com Tertulià (160-220) i sant Cebrià (210-258), naturals de Cartago, van tractar l'assumpte de l'apostasia dels fidels. Precisament Tertulià, en les seves obres, remarca que el cristià no ha de defugir del martiri i exalta la figura dels màrtirs. Exhorta als cristians a resistir amb una profunda visió de la vida eterna. Tot i ser un autor contundent en el seus escrits, va ser posteriorment interpretat amb excessiva radicalitat.

Sant Cebrià (210-258) cap als anys cinquanta del segle III ja s'havia consagrat com una autoritat eclesiàstica de primer ordre. Prova d'això és la intensa activitat epistolar que mantingué amb comunitats d'arreu. Va viure les persecucions en la seva pròpia carn i va enfocar la seva línia de pensament en la direcció que apuntava Tertulià. D'això no només en són prova els seus escrits, sinó també la seva vida.

Per exemple, una comunitat del nord d'Hispània, va escriure a Cebrià demanant consell sobre com procedir davant del bisbe Fortunacià que després d'apos-

Libellus emès durant les persecucions de l'emperador Deci (250-251).

tatar, volia restituir-se en la mitra. El bisbe de Cartago va ser contundent, el prevere no podia continuar exercint el seu ministeri. També Cebrià va rebatejar als *lapsi*, per a què aquests es poguessin reincorporar en la comunitat de fidels. Aquest fet no va agradar a Roma, i el mateix papa Esteve li envià una carta instant-lo a desistir en aquesta pràctica. Finalment, Cebrià morirà martiritzat l'any 258.

L'Àfrica proconsular va esdevenir el gresol de la teologia llatina i un indret on les persecucions es van desenvolupar amb especial duresa. Aquest fet va donar lloc a una animadversió molt forta cap a l'actitud dels *lapsi* i *traditores*, la qual va propiciar una lectura rigorista del pensament dels dos autors esmentats.

Al marge d'aquests factors voldria esmentar, que el testimoni extremadament coratjós d'alguns màrtirs va representar el contrapunt d'aquells que van abjurar de la fe. M'agradaria remarcar que no podem afirmar que exemples com els que citaré a continuació, representen un precedent directe del pensament donatista. Tot i així, poden ajudar a entendre l'impacte que podia produir en un cristià del moment, el contrast entre els *lapsi* i exemples com el de sant Llorenç.

Aquest sant, va dir literalment als seus botxins mentre el cremaven a la graella (amb una actitud sarcàstica) que el giressin que "ja estava cuit". Un altre exemple és sant Sebastià. Aquest militar del segle III, no morí en la seva primera condemna com popularment es pensa. Un cop guarit de les ferides de les fletxes, es va tornar a presentar voluntàriament davant les autoritats. En aquesta darrera ocasió van manar que l'apallissessin fins a morir. Un cop mort, van llençar el seu fèretre a la Cloaca Màxima.

En mig d'aquest context es va gestar a l'Àfrica Proconsular, un moviment rigorista de caràcter cismàtic: el donatisme. Aquesta corrent ja va començar a conformar-se durant la gran persecució. L'any 304 en la presó de Cartago es va improvisar una mena de concili en el qual es va llençar un anatema contra els *traditores*. Un any després en el Concili de Cirta (305) es van accentuar les divergències entre el clergat africà sobre la postura dels apòstates.

Realment tot i que el debat afectava a tota la comunitat, les principals disputes es produïen en relació a l'apostasia dels clergues i sobretot dels bisbes. Els donatistes defensaven que qualsevol sagrament administrat per un clergue que hagués abjurat davant les autoritats, no era vàlid. D'aquesta manera els donatistes van condemnar diverses consagracions de bisbes al·legant que havien estat administrades per *lapsi* o *traditores*.

Amb l'arribada al poder de Constantí, l'Església va passar de ser perseguida a ser tolerada i protegida per l'estat. Aquest canvi tan radical de posició, en la legislació civil, es va produir amb l'emissió de l'edicte promulgat per l'emperador Galeri en 311 i ratificat per Constantí i Licini en el 313. Aquest canvi per a l'Església suposà un repte immens. Calia reorganitzar-se i marcar les línies de l'ortodòxia sense que això afectés a la unitat d'una institució formada per sensibilitats molt diverses.

Ara, el principals perills per a l'Església ja no eren els edictes de persecució ni els atacs externs d'intel·lectuals pagans. El veritable problema eren les corrents internes divergents. En aquest context, els donatistes havien guanyat molta força i presència al nord d'Àfrica. De moment però, no deixava de ser una corrent rigorista en el si de l'església africana.

Un fet aparentment aïllat en la ciutat de Cartago portarà a un augment entre les tensions entre ortodoxes i donatistes que desembocaran en el cisma definitiu. Una aristòcrata anomenada Lucil·la tenia per costum besar una relíquia abans de prendre l'eucaristia. L'ardiaca Cecilià va optar per negar-se a donar-li la comunió ja que segons ell, aquesta devoció ostentosa, no era apropiada. La mesura de Cecilià va ser consentida per Mensuri, bisbe de Cartago. Davant d'això l'aristòcrata va aplegar entorn seu un cercle que li fos favorable. Els rigoristes van aprofitar aquest afer per alinear-se amb Lucil·la. Es tractava de sumar-se a una força influent capaç d'atacar Cecilià i al bisbe Mensuri al qual recriminaven la seva posició laxa davant els *lapsi* i *traditores*. Poc temps després de la mort de Mensuri, Cecilià fou consagrat bisbe de Cartago. Els donatistes van recriminar que un dels bisbes que van consagrar a Cecilià era *traditor* i per tant la consagració no era vàlida.

L'any 312 es reuniren 70 bisbes a Cartago i declararen nul·la l'ordenació de Cecilià i proclamaren bisbe al lector Majorí, familiar de Lucil·la. Celicià es va mantenir com a bisbe i en aquest moment Cartago va passar a tenir dos bisbes i dues seus. Davant d'aquesta situació els donatistes apel·laren a Constantí per tal que els bisbes gals decidissin sobre aquest assumpte. La Gàl·lia es va veure molt poc afectada per les persecucions, i es va pensar que els clergues podrien ser més objectius ja que eren pràcticament aliens al conflicte de l'encaix dels apòstates en les comunitats.

L'emperador, finalment, convocarà un concili a Roma

l'any 313 on assistiran tres bisbes gals, Milcíades, bisbe de Roma, i quinze bisbes itàlics més. Mentre no va arribar el concili del 313, Majorí (bisbe donatista) va morir i fou succeït per Donat de qui prendrà el nom el moviment rigorista i ara també cismàtic. Arribada la celebració del Concili, es cridarà a interrogatori a les dues parts representades pels respectius bisbes, Donat i Cecilià. Finalment, el concili donarà la raó a Cecilià.

La resposta donatista no es va fer esperar i no acceptaren el veredicte argumentant que Milcíades era *traditor*. Constantí enviarà al procònsol El·lià a investigar de nou l'assumpte de la consagració de Cecilià. Finalment Fèlix de Tigissi serà declarat innocent. Però els donatistes seguiran sense acceptar a Cecilià. L'emperador, amb l'objectiu d'acabar definitivament amb el problema, convocarà un concili a Arles que es celebrarà l'any 314 i en el qual hi seran convidades a participar totes les esglésies d'occident i en el qual també hi assistiran Donat i Cecilià. Aquest moviment per part de Constantí denota que la crisis donatista estava deixant a la vista la necessitat d'establir uns protocols d'actuació clars en qüestions de caràcter disciplinar. La salut de l'Església era la salut de l'Imperi. El fet que la convocatòria del Concili la fes l'emperador i que es posessin a disposició mitjans públics per la seva celebració, denota una nova realitat. Els problemes de l'Església, ara, són també una qüestió d'estat.

El Concili d'Arles entre d'altres mesures, va establir l'expulsió dels clergues *traditores*, sempre i quan constés en alguna acta pública. Tanmateix es consideraven vàlids els sagraments administrats per ells amb anterioritat a l'expulsió. Es va establir un mínim de tres bisbes en la consagració d'un de nou. Es va fixar l'excomunió contra els difamadors. S'acordà que els apòstates haurien de complir un llarg període de penitència abans de reintegrar-se en la comunitat. En cap cas però es podria rebatejar. Aquestes mesures recullen part de les demandes donatistes, el que indica una voluntat d'entesa per la majoria de bisbes. Però, com es pot veure, d'acord amb les resolucions del Concili, Cecilià continuava com a bisbe legítim. Els donatistes romandran contraris a Arles i mantenint a Donat com a bisbe.

Constantí, veient que no es resolia el problema, envià una comissió d'investigació a Cartago per tal que comprovessin, de primera mà, la legitimitat de Cecilià. Aquesta comissió de nou va fallar en favor de Cecilià. Escoltant als seus enviats, Constantí dictà sentència en favor de Cecilià. Degut a aquestes disputes s'havien generat una sèrie de disturbis a la zona i Constantí va passar a l'ús de la força. Entre els anys 317 i 320, l'exèrcit va intentar desocupar per les armes les seus donatistes per restituir-les als catòlics. Aquestes accions coercitives no van fer més que augmentar les tensions i Constantí es va veure obligat a signar un edicte de tolerància l'any 321.

Aquest beneplàcit per part de l'Estat, va afavorir a l'enfortiment donatista que va acabar per consolidar-se a l'Àfrica proconsular. En aquest context, casi tres-cents bisbes donatistes van acordar acceptar als catòlics en les seves esglésies sense necessitat de rebatejar-los. També van aprofitar la seva empenta per expandir els seus horitzons al continent formant una comunitat a Roma. Tot i així aquest nucli va esdevenir molt discret a la capital i sense una importància rellevant.

S'ha de remarcar, que en aquest període d'hegemonia donatista, es van produir escenaris violents contra els catòlics. Durant els disturbis produïts arran de les disputes amb Cecilià (sobretot a partir del 316) grups de camperols que lluitaven pels seus drets socials, es van unir a Donat. Aquest violent col·lectiu, anomenats *circumcelliones*, va veure en el conflicte donatista una oportunitat de passar a l'acció al costat d'un moviment que anava guanyant força. A partir de l'edicte de tolerància del 321 aquests camperols revoltats van esdevenir el braç armat dels donatistes i atacaren als reductes catòlics.

Entre els anys 343 i 348 es va produir la segona persecució contra els donatistes per part de l'emperador Constant (fill de Constantí). Aquesta persecució va ser un cop dur per a l'església cismàtica però tot i així aconseguí sobreviure, sobretot a la zona de Numídia. Aquest període va ser aprofitat pels catòlics per recuperar les seus que havien perdut anteriorment.

Amb l'arribada al poder de Julià l'apòstata l'any 361, el donatisme va ressorgir. La tolerància d'aquest emperador i el saber fer del successor de Donat, Parmenià, van permetre al donatisme esdevenir de nou una església molt sòlida. Tot i així, a partir d'aquests anys l'església donatista va viure una època turbulenta. Entre els cismàtics van sorgir divisions i l'estat sota el govern de Valentinià, va reactivar la repressió. Amb això, els *circumcelliones* van reprendre la seva lluita. Aquesta violència no va agradar a alguns sectors donatistes i es van separar del moviment. En aquest moment, el donatisme va alinear-se amb grups númides que s'estaven rebel·lant contra Roma. Tanmateix, afirmar que en la idiosincràsia donatista hi havia un component antipatriòtic, és anar massa

lluny. Els donatistes van trobar en els rebels númides un moviment extern que, aparentment, podia fer front tant als catòlics com a aquells sectors que s'havien desmarcat del mateix donatisme. Evidentment, l'Imperi va respondre amb una dura legislació contra els donatistes. Tot i així, aquestes mesures legals no van tenir pràcticament temps a aplicar-se. Un dels alts càrrecs de l'autoritat imperial a l'Àfrica va passar a mans d'un pagà. Aquest fet va afavorir al respecte de l'església donatista per part de l'autoritat romana fins a la mort de Parmenià l'any 393.

A partir d'aquest moment, l'església donatista es va veure durament afectada per noves divisions internes i la derrota final als rebels (als quals els donatistes havien fet costat) per part de Roma. També l'aparició de grans teòlegs i homes d'Església va jugar en contra dels cismàtics. Cal ressaltar les figures d'Aureli de Cartago (?-430) i sobretot d'Agustí d'Hipona (354-420). Alguns dels seus escrits van refutar des del camp intel·lectual el pensament donatista. D'altra banda, la seva pastoral activa apropava a les comunitats a l'ortodòxia que havia imposat el Concili de Nicea (325).

Agustí disputant contra els donatistes, Charles-André Van Loo, oli sobre llenç, 1753.

A això s'ha de sumar l'ascens al poder de Teodosi el Gran (347-395) que va establir el cristianisme nicè com a religió oficial de l'Imperi. Els anys següents, es van caracteritzar per la decadència de l'església donatista. Les fortes pressions per part del govern van anar acabant paulatinament amb el donatisme. A tall d'exemple, l'any 415 s'amenaçava amb pena de mort a qualsevol donatista que organitzés una reunió del tipus que fos. Tot i així, en àmbits rurals, hi ha constància de presència donatista fins a mitjans del segle V.

Podem concloure que el donatisme, malgrat el seu radicalisme, va ajudar en un moment determinat a l'Església a plantejar-se algunes qüestions sobre la seva organització interna. Els moviments dissidents en els primers segles del cristianisme van estimular el debat teològic i doctrinal. El donatisme, l'arrianisme, el nestorianisme, etc. van representar estímuls alhora de construir una teologia sòlida i profunda que és la que ha arribat fins als nostres dies. Feta aquesta reflexió, m'agradaria acabar amb unes paraules de l'historiador de l'Església, Joan Busquets:

«Les heretgies van tenir (poden tenir) una funció important com a estímul, tant per l'Església com pels cristians individuals. [...] L'aparició d'heretgies ha pogut ajudar la comunitat a prendre consciència d'allò que veritablement creia. L'ha obligat a aprofundir el sentit de la fe i a ampliar-ne la visió. Sobretot l'ha portada a relacionar i a harmonitzar les veritats de la seva fe.»

Bibliografia

BELLPUIG, T. 1929, *Epistolari de Sant Cebrià*, Fundació Bernat Metge, Barcelona.

BUSQUETS I DALMAU, J. 2012, *Les heretgies en l'Església antiga (segles I-IV)*, Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona.

DROBNER, H. R. 1999, *Manual de patrología. Traducció de Víctor Abelardo Martínez de Lapera*, Editorial Herder, Barcelona.

LAPLANA, J. C. 2006, *L'Església dels primers segles*, Editorial Mediterrània, Barcelona.

REALE, G.; ANTISERI, D. 1988, *Historia del pensamiento filosófico y científico*, vol I: Antigüedad y edad media, Editorial Herder, Barcelona.

RUIZ BUENO, D. 1987, *Actas de los mártires*, B.A.C., Editorial Católica, Madrid.

SOTOMAYOR, M.; UBIÑA, J. F., (eds.), 2003, *Historia del cristianismo*, vol. I: El mundo antiguo, Editorial Trotta, Madrid.

PIFARRÉ I CLAPÉS, C.M. 2008, *Literatura Cristiana Antiga*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

Llista de socis

1	21-01-2000	Muñoz Melgar, Andreu
2	21-01-2000	González Ramos, Andrés
3	21-01-2000	Blanco Calvo, Jesús
4	21-01-2000	Marín Maestro, Vicente
5	21-01-2000	Pallejà Blay, Marcel
6	21-01-2000	González Ramos, Mª Carmen
7	21-01-2000	Magí Ferré, Joan
8	21-01-2000	Teixell Navarro, Imma
11	21-01-2000	Aranda Blay, Lluís
12	25-03-2000	Parròquia de Sant Pere i Sant Pau
13	25-03-2000	Barbarà Anglès, Miquel
14	25-03-2000	Juan i Valero, Ferran
15	25-03-2000	Marqués Peña, Yolanda
17	25-03-2000	Marco Subias, Mª Carmen
18	25-03-2000	Serres Marco, Blanca
19	25-03-2000	Serres Marco, Helena
20	25-03-2000	Borràs Fernández, Jordi
22	25-03-2000	Sánchez Guerrero, David Jesús
23	25-03-2000	Padró Cabello, M. Betlem
24	25-03-2000	Pallejà Padró, Gisela
25	25-03-2000	Pallejà Padró, Magí
26	25-03-2000	Marín Maestro, Joan Carles
27	25-03-2000	Cepillo Galán, Isabel Mª
28	25-03-2000	Román Cano, José Manuel
30	25-03-2000	Blanco Calvo, Mª Cinta
31	25-03-2000	Navarro Gómez, Pere
32	25-03-2000	Borràs Margalef, Josep
33	25-03-2000	Fernández Osorio, Carmen
34	25-03-2000	Mateu de la Casa, Raimon
35	25-03-2000	Virgili Montoliu, Inés
36	25-03-2000	Muñoz Virgili, Andreu
37	25-03-2000	Muñoz Virgili, Pau
38	25-03-2000	Pérez Bravo, Mª Amparo
39	25-03-2000	Paisano Parejo, Jordi
40	25-03-2000	Muñoz Melgar, Mª Teresa
41	25-03-2000	Rodríguez Maeso, Jacint
42	25-03-2000	Iglesias Llagostera, Lluís
43	25-03-2000	Borràs Fernández, Carme
44	25-03-2000	Mosquera Brunet, Víctor
45	25-03-2000	Bella Boltó, Xavier
46	25-03-2000	Sánchez Cobacho, Mª Carmen
47	25-03-2000	Filgueras González, Dolores
48	25-03-2000	Bordas Belmonte, Lluïsa
49	25-03-2000	Salla Guinovart, Francesc
50	25-03-2000	Fernández Pizarro, Francisca
51	25-03-2000	Rodríguez Fernández, Anna
52	25-03-2000	Rodríguez Fernández, Victor
53	25-03-2000	González Ramos, Manoli
56	25-03-2000	Farran i Odena, Josep
57	25-03-2000	Castillo Algaba, M. Teresa
59	25-03-2000	Uriarte Polo, Carlos
61	25-03-2000	Argilaga Montserrat, M. Josepa
62	25-03-2000	Sales Carda, Manel Jaume
63	25-03-2000	González Ramos, Mª Lourdes
67	25-03-2000	Durán Flores, Montse
70	25-03-2000	Cotano Fernández, Roger
71	25-03-2000	González Hernández, Nicolás
72	25-03-2000	Ramos Pérez, Celestina
75	11-10-2000	Gómez Santaella, José Antonio
76	11-10-2000	Jornet Domenech, Josep M.
78	11-10-2000	Cobacho Romero, Rafaela
79	11-10-2000	Quilez Mata, Jorge Juan
80	11-10-2000	Setién Arroita, Yolanda
81	11-10-2000	Adrià i Maijó, Mercè
83	11-10-2000	Gallart Magarolas, Francesc
85	11-10-2000	Muñoz Pérez, Pablo
87	11-10-2000	Muñoz Pérez, Alex
88	11-10-2000	Iglesias Torrellas, Dolors
89	11-10-2000	Galià Romaní, Joaquim
90	11-10-2000	Claver Caselles, Joaquim
91	11-10-2000	López, John
92	11-10-2000	Mateu Usach, Enric
93	21-01-2001	Jornet Montaña, Sònia
97	21-01-2001	Pérez Pulido, Julián
98	21-01-2001	Parròquia de Sant Pau
99	21-01-2001	Cedó Perelló, Joan Anton
101	21-01-2001	Quilez Mata, Julio Luís
102	01-01-2001	Marín Muñoz, David
103	21-01-2001	Col·legi Lestonnac-L'Ensenyança
104	21-01-2001	Sugrañes Miret, Montserrat
106	26-02-2001	Rodríguez Maeso, Maribel
107	26-02-2001	Pena Romero, Joan Antoni
108	26-02-2001	Ribas Ballesté, Daniel
109	03-08-2001	Pallejà Blay, Daniel
110	03-08-2001	Virgili Avià, Jordi
111	03-08-2001	Montoliu Asens, Inés
112	03-08-2001	Pascual i Palau, Josep Ramon
113	05-09-2001	Moncunill Martí, Fructuós
114	05-09-2001	Nosas Brull, Josep M.
115	05-09-2001	Piñol Abelló, Rosa M.
116	27-11-2001	Forns Fernández, M. Victòria
118	10-01-2002	Llagostera Solé, Conxita
119	05-02-2002	Ortiz Giménez, Lourdes
120	05-02-2002	Salla Roig, Núria
121	05-02-2002	López Díaz-Cano, Joan Antón
123	22-02-2002	Giménez Porcuna, Francesc
124	22-02-2002	Parròquia de Sant Fructuós
126	22-02-2002	Prats Piqué, Enric
127	22-02-2002	Casals Petrus, Elisenda
130	22-02-2002	de Novoa Barrón, Mª Jesús
131	22-02-2002	Col·legi Mare de Déu del Carme
132	22-02-2002	Borràs Brulles, Roser
133	22-02-2002	Quetcuti Ferrer, Adolf
135	22-02-2002	Guinart Sesplugues, Montserrat
136	21-03-2002	Lozano Romero, José
137	21-03-2002	Col·legi La Salle
139	21-03-2002	Rodríguez Balada, Elena
140	21-03-2002	Blay Boqué, Mª Teresa
141	21-03-2002	AMPA Col·legi Mare de Déu del Carme
144	18-04-2002	Bidó Odena, M. Dolors
145	18-04-2002	AVV La Unió
147	18-04-2002	Parròquia de Sant Cosme i Sant Damià
148	18-04-2002	PP Rogacionistes
151	16-05-2002	Castillejo Brull, Miquel
152	16-05-2002	Ferrer Virgili, Lluis
153	16-05-2002	Massaguer Comes, Jordi
154	16-05-2002	Chimisanas Mateu-Alsina, Elisabet
155	16-05-2002	Bea Castaño, David
157	16-05-2002	Brescolí Rodríguez,Jordi
158	16-05-2002	Castellví Sabaté, Montserrat

161	16-05-2002	Fuentes López, Paqui
162	24-05-2002	Soro Roca, Santiago
164	24-05-2002	Reverté Margalef, Mª Teresa
167	24-05-2002	Fernández Osorio, Alicia
169	30-05-2002	Amenós Torremadé, Antoni
170	30-05-2002	Prim Donés, Mª Montserrat
171	30-05-2002	Pérez Garrido, Ana Rosalia
172	30-05-2002	Muñoz Pérez, Ana Maria
173	30-05-2002	Muñoz Melgar, Rafael
174	30-05-2002	Rius Ruiz, Irene
175	30-05-2002	Rius Ruiz, Maria
176	30-05-2002	Rius Ruiz, Xavier
177	30-05-2002	Ruiz Manrique, Aurora
178	30-05-2002	Rius Ferrús, F. Xavier
180	30-05-2002	Dominiques de l'Ensenyament
182	30-05-2002	Luengo Sastre, Purificación
183	30-05-2002	Ibáñez Tatay, Jose Luis
185	20-06-2002	Martínez Casanelles, Jesús
186	20-06-2002	Martí Baiget, Maria
187	20-06-2002	Moncunill Cirac, Lluís M.
188	20-06-2002	Burrut Fortuny, Salvadora
189	20-06-2002	Burrut Fortuny, Amalia
190	20-06-2002	Puig Andreu, Joan
191	20-06-2002	Huguet Merelo-Barbera, Mercedes
192	20-06-2002	Germanes Dominiques de l'Ensenyament
193	20-06-2002	Coll Gilabert, Antoni
196	26-09-2002	Parròquia de Sant Fruitós
198	26-09-2002	Serres Caldú, Laureano
199	26-09-2002	Serres Timoneda, Miguel
200	26-09-2002	Fernández Casanovas, Mª Leonor
202	26-09-2002	Timm Loetje, Christel
203	07-11-2002	Navarro García, Juana
204	07-11-2002	Val Martínez, Josefa
205	07-11-2002	Mur Casas, Bernabé
207	12-12-2002	Melgar Nicolás, Francisca
211	16-01-2003	Escorza Góngora, Esther
213	16-01-2003	Salgado Combalia, José Ramón
214	16-01-2003	Martínez Valcabado, Maribel
215	16-01-2003	Salort Volart, Teresa
216	14-02-2003	Martín Martín, Antonio
217	14-02-2003	Noci Sánchez, Rosalia
218	14-02-2003	Gandia Boronat, Marcela
219	14-02-2003	Borràs González, Marc
220	14-02-2003	Jordi Ribas, Anna
222	14-02-2003	Martí i López, Miquel
223	14-02-2003	Borràs Galceran, Anton Mª
224	14-02-2003	Massana Sans, Maria
225	14-02-2003	Segura Vallés, Joan
226	14-02-2003	Pérez Arteaga, Maria Rosa
227	11-04-2003	Vallvé Navarro, Albert
228	11-04-2003	Teixell Navarro, M. Àngels
231	11-04-2003	Ferrer Mulet, Lluís
232	11-04-2003	Martorell Comes, M. Mercè
236	09-09-2003	Blay Gatell, Roser
237	09-09-2003	Melero Lleixà, Loli
238	09-09-2003	Coll Larrosa, Núria
242	09-10-2003	Amigo Iglesias, Tecla
243	09-10-2003	Rius Ferrús, Lluís Maria
244	09-10-2003	Moreno Ortiz, Marian
245	09-10-2003	Rius Moreno, Pau
246	10-12-2003	Martos Fernández, Anna
247	10-12-2003	Farran Martos, Josep
248	08-01-2004	Farran Martos, Xavier
249	08-01-2004	Alfaro Bozalongo, Hilari
250	08-01-2004	Mateu Morelló, Anna
251	08-01-2004	Abella Bordàs, Jordi
252	11-03-2004	Pàmies Musté, Neus
253	11-03-2004	Lleixà Gabriel, Montserrat
254	11-03-2004	Casanelles Moix, Maria del Carme
255	11-03-2004	Martínez Sabadell, Pasqual
256	11-03-2004	Van Maurik Antonell, Marianne
257	11-03-2004	Madueño Fernández, Juan
259	07-10-2004	Sales González, Jaume
260	07-10-2004	Herranz Del Rey, Montserrat
262	07-10-2004	Duch Brotons, Ferran
264	07-10-2004	Ballesteros Casanova, Josep Fèlix
265	07-10-2004	Castán Julbe, Ramon
266	07-10-2004	Mur Val, Elena
267	07-10-2004	Castán Mur, Xavier
268	07-10-2004	Castán Mur, Núria
269	07-10-2004	Muñoz Melgar, Diego
270	07-10-2004	Virgili Novel, Francesc
271	08-01-2005	Sabaté Tomàs, Jordi
272	04-03-2005	Margalef Veciana, Marc
273	04-03-2005	Figuera Pàmies, Èlia
274	09-03-2005	Briansó Caballero, Sílvia
275	08-01-2005	Azor Parra, Consol
278	08-01-2005	Marsal Miracle, Maria
279	08-01-2005	Baltaretu, Vasile
280	05-05-2005	Pujol Balcells, Jaume
281	01-07-2005	Blanco Sánchez, Hugo
282	22-12-2005	Manrique Carrasco, Conxa
283	12-01-2006	Duch Pijoan, Maria Teresa
284	12-01-2006	Cisquella Corsà, Montserrat
285	12-01-2006	Guerrero Castellví, Isidor
286	12-01-2006	Bargalló Hernández, Carme
287	12-01-2006	Pons Güell, Carmen
288	27-01-2006	Castellví Marín, Emma
289	16-03-2006	Martínez Blanco, Ana María
290	16-03-2006	Bertran Vinaixa, Amparo
291	16-03-2006	Sanchís Caballé, Meritxell
293	16-03-2006	Montero Simó, Miguel Ángel
295	16-03-2006	Virgili Sastre, Josep Maria
296	16-03-2006	Impremta Virgili
298	16-03-2006	Queralt i Vidal Joan
299	16-03-2006	González Mohedano, Mireia
300	16-03-2006	González Mohedano, Joan
301	16-03-2006	Castán Julbe, Montserrat
302	16-03-2006	Blanco Castán, Oscar
303	10-11-2006	Figuerola Roca, Antonia
304	10-11-2006	Comas Lou, Núria
305	10-11-2006	Pallejà Comas, Berta
307	27-12-2006	Ayala Font, Josep Maria
308	27-12-2006	Vilaplana Civit, Antoni
309	27-12-2006	Merino Anton, Isabel
310	27-12-2006	Romeu Torres, Josep
311	27-12-2006	Domènech Vallvè, David
312	27-12-2006	Aniorte Rione, Teresa
314	27-12-2006	Torné Reverté, Carme
315	27-12-2006	Marín Muñoz, Jaume
316	27-12-2006	Escarre Ros, M. Antònia
317	27-12-2006	Adserias Pascual, Fèlix
318	27-12-2006	Rota Aleu, Rosaura
319	27-12-2006	Sanchis Bernabeu, Miquel
320	27-12-2006	Sanchis Rota, Pau
322	01-02-2007	Parròquia de Sant Francesc
323	01-02-2007	Ortiz de Paz, Pilar
324	01-02-2007	Duch Pijuán, Maria Rosa
325	14-06-2007	Gimeno Villamana, Alberto
326	14-06-2007	Castellví Marín, Joan

327	14-06-2007	Baches Pla, Carles
328	14-06-2007	Salvadó Urpí, Inés
329	14-06-2007	Ramon Mas, Míriam
330	14-06-2007	Amigó Garcés, Montse
331	14-06-2007	Rovira Queralt Ma. Lluïsa
332	14-06-2007	Mislata Mislata Robert
333	21-12-2007	Gabriel Garcia, Jordi
334	21-12-2007	Garcia Rodrigo, Pilar
335	28-03-2008	Romero, Michel
336	28-03-2008	Sans Martí, Josep Maria
337	24-05-2012	Juárez Laiz, Visitación
338	26-09-2008	Comas Lou, Enric
339	26-09-2008	Pallejà Comas, Adrià
340	26-09-2008	Espigó Sáez, Jordi
341	26-09-2008	Viña Sabaté, Ma Isabel
342	26-09-2008	Marrugat Casellas, Francisco
343	26-09-2008	Folch Ras, Jordi
344	26-09-2008	Oldhamstead, Roger
345	26-09-2008	Richardson, David
346	26-09-2008	Mas Carceller, Rosa
347	18-12-2008	Casanelles Moix, Anton
348	07-01-2009	Baixauli Santos, Luis José
349	07-01-2009	Blanco Sánchez, Mario
350	07-01-2009	Roca Barberà, Remei
351	07-01-2009	De Novoa Barón, Ma Luisa
352	05-02-2009	Galofré Capell, M Núria
353	05-02-2009	Galofré Capell, M Montserrat
354	05-02-2009	Sans Ballart, Jordi
355	05-02-2009	Sans Twose, Marc
356	05-02-2009	Ortiz Giménez, Francesc
357	05-02-2009	Cerro Cortés, Elisabet
358	18-02-2009	Casanelles Moix, Josep
359	18-02-2009	Miró Masvidal Rosa Maria
360	11-06-2009	Pallejà Cabré, Margarita
361	11-06-2009	Cros Borràs, Aurora
362	11-06-2009	Veciana Alegre, M Cinta
364	11-06-2009	Sánchez González, Blas Jesús
365	15-07-2009	Mateu Guarro, Josep
366	01-12-2009	Navarro Comella, Josep
368	04-02-2010	Ibañez Luengo, Ana
369	04-02-2010	Ibañez Luengo, Alberto
370	04-02-2010	Ibañez Luengo, Carolina
371	04-02-2010	Vives Sanromà, Ignacio
372	04-02-2010	Setién Arroita, Iratxe
373	04-02-2010	Cabré Farreny, Mercè
374	04-02-2010	Cabré Farreny, Rosa
375	18-03-2010	Bigorra Fernández, Rosa
376	08-03-2010	Fabregat Palau, Maria
377	22-04-2010	Carreto Martín, Laura
378	22-04-2010	Carreto Poveda, Manuel
379	22-04-2010	Martín Puig, M. Elena
380	06-05-2010	Domènech, Joan Antoni
381	15-07-2010	Aleu Viñas, Ma Lourdes
382	24-02-2011	Sendra Vellvè, Jordi Miquel
383	24-02-2011	Solé Tomás, Teresa
384	24-02-2011	Solé Tomás, Marina
385	10-11-2011	Ferrer Val, Josep-Francesc
386	10-11-2011	Plana Sole, Maria Cinta
387	10-11-2011	Nonell Torres, Pedro
388	10-11-2011	Fernández García, Susana
389	24-05-2012	Rodríguez Moreno, Antonio
390	24-05-2012	Virgili Llauradó, M. Dolors
391	24-05-2012	Virgili Llauradó, M. Cinta
392	21-06-2012	Arbeloa Rigau, M. Victòria
393	21-06-2012	Algueró Mora, Asunción
394	01-09-2012	Rivelles Blanco, M. Teresa
395	27-09-2012	Uriarte Polo, David
396	27-09-2012	Alegret Ferré, Montserrat
397	27-09-2012	Uriarte Polo, Javier
398	27-09-2012	Pérez Mármol, Juana
399	27-09-2012	Poy Arias, Guillermina
400	22-11-2012	Cendra Terrado, Neus
401	10-01-2013	Vives Ibáñez, Ignacio
402	10-01-2013	Roca Girona, Montserrat
403	18-01-2013	Gomis Barberà, Josep M.
404	31-01-2013	Sanet Jové, Josep M
405	14-02-2013	Vendrell Aubach, Robert
406	17-06-2013	Melero Lleixà, Jesús
407	17-06-2013	Cugat Vinyes, Maria del Mar
408	17-06-2013	Colmenarejo Romano, Ana Isabel
409	17-06-2013	Gracia Colmenarejo, Anna
410	17-06-2013	Mas Carceller, Quim
411	14-11-2013	Martín Brú, Angel
412	23-01-2014	Lomas González, Esther
413	24-01-2014	Álvarez Vega, F. Javier
414	20-02-2014	Miralles Carrizosa, Encarna
415	20-02-2014	Mas Carceller, Montse
416	20-02-2014	Mas Carceller, Àngels
417	20-02-2014	Julià Panadès, Joaquim
418	24-02-2014	Brull Alabart, Josep M
419	24-02-2014	Folch Sabaté, Josefina
420	09-10-2014	Barriach Molas, Francesc
421	12-02-2015	Garachana Orodea, Petri
422	12-02-2015	Jiménez Buedo, Marisa
423	12-02-2015	Castell Gomà, Magí
424	12-02-2015	Pérez Sánchez, Rosa
425	12-02-2015	García Escribano, Teresa
426	12-02-2015	Canals Solanes, Sara
427	19-02-2015	Masip Masip, Marius
428	19-02-2015	Martínez Peral, Montserrat
429	19-02-2015	Figueras Martorell, Maria
430	19-02-2015	Aymami Miralles, Salvador
431	03-03-2015	Albina Chicote, Mª Luisa
432	12-03-2015	Villaró Boix, M. Jesús
433	10-03-2015	Ibáñez Conesa, Gerard
434	08-05-2015	Tortosa Rodríguez, Carmen
435	21-05-2015	Montserrat Reverté, Mª Teresa
436	03-06-2015	Gómez Calderón, José Maria
437	09-06-2015	Andreu Prats, Josep Maria
438	22-06-2015	Arbiol Sanchis, Maria Josefa
439	01-10-2015	Capell Ribes, Mireia
440	01-10-2015	Rius Capell, Aina
441	21-01-2016	Gras Minguella, Joaquim
442	30-06-2016	Rota Aleu, Josep Maria
443	30-06-2016	Rota Duat, Marc
444	30-06-2016	Riera Clos, Joaquim
445	30-06-2016	Redecillas Herreria, Silvia
446	17-01-2017	Gonzálvez Navarro, José Manuel
447	30-01-2017	Sumoy Liesa, Moisès
448	29-11-2017	Roca Simón, Francisco
449	29-11-2017	Ferré Rovira, Rosa Maria
450	22-01-2018	Pacheco Papiol, Samuel
451	22-01-2018	Sanahuja Borràs, Francisco José
452	19-02-2018	Rius Capell, Laura
453	05-03-2018	Melero Cugat, Maria
454	05-03-2018	Melero Cugat, Pablo
455	19-09-2018	Albesa Balart,M. del Carme
456	19-09-2018	Albesa Balart,Rosalia
457	08-10-2018	Farreró Pujol, Mònica

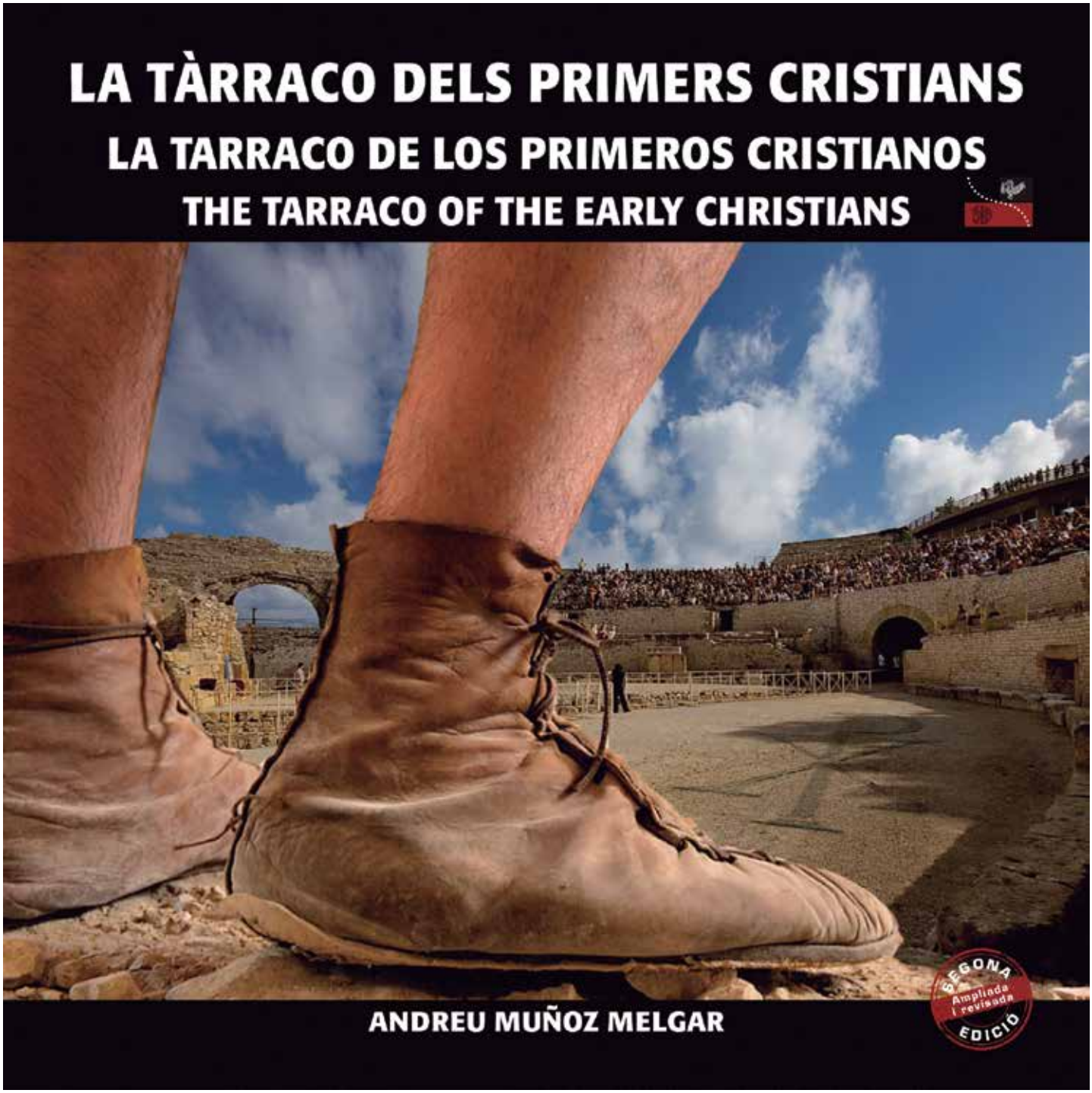

CONEIX LA RUTA DELS PRIMERS CRISTIANS DE TÀRRACO!

Tarragona turisme

AJUNTAMENT DE TARRAGONA

ASSOCIACIÓ CVLTVRAL SANT FRVCTVÓS